

**Міністерство освіти і науки України
Державний заклад «Південноукраїнський національний
педагогічний університет імені К. Д. Ушинського»**

ВАРХОВ ГАЛИНА ВАСИЛІВНА

УДК 328:005.72+328.183](4-6 ЄС)

**ПАРТІЙНО-ПОЛІТИЧНЕ СТРУКТУРУВАННЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО
ПАРЛАМЕНТУ: ОРГАНІЗАЦІЙНЕ ОФОРМЛЕННЯ ТА ЧИННИКИ ВПЛИВУ**

23.00.02 – політичні інститути та процеси

АВТОРЕФЕРАТ
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата політичних наук

Одеса – 2019

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор політичних наук, професор
Монолатій Іван Сергійович,
ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника», професор кафедри політології

Офіційні опоненти: доктор політичних наук, професор
Палінчак Микола Михайлович,
Ужгородський національний університет, декан
факультету міжнародних економічних відносин

кандидат політичних наук, доцент
Краснопольська Тетяна Миколаївна,
Національний університет «Одеська юридична академія», доцент кафедри політичних теорій

Захист відбудеться «27» червня 2019 р. о 14.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 41.053.06 в Державному закладі «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 26, ауд. 54.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Державного закладу «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського» за адресою: 65020, м. Одеса, вул. Старопортофранківська, 36.

Автореферат розісланий «27» травня 2019 р.

Учений секретар

спеціалізованої вченої ради

Т. О. Каменчук

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми. Політичні партії є невід’ємним ключовим елементом політичної системи демократичного суспільства, оскільки вони виконують важливу роль зв’язку громадян з інститутами державної влади. У країнах Західної Європи партії, як основні актори політичного процесу, відіграють чи не найважливішу роль, впливаючи на політику Європейського Союзу.

Актуальність теми обумовлена інституціоналізацією загальноєвропейських політичних партій, які, поряд з національними партіями та політичними групами, є основними структурними елементами Європейського Парламенту. Дослідження є важливим і з огляду на складність й неоднозначність позицій науковців щодо визначення та ролі європартій на політичній арені ЄС.

Поглиблене вивчення партійної структури Європейського Парламенту, основних принципів функціонування загальноєвропейських політичних партій та політичних груп ЄП, правових засад проведення парламентських виборів, а також аналіз їх результатів дозволить простежити можливості співпраці українських партій з політичними групами, сформулювати сприятливий для європейської інтеграції та наближений до європейських стандартів імідж нашої держави, оскільки стратегічним курсом державної політики України є вступ до ЄС.

Принциповим є вивчення поляризації політичних сил в ЄП, яка склалася після останніх виборів до ЄП, оскільки саме від теперішньої розстановки сил буде залежати зовнішня політика Європейського Союзу, зокрема, його розширення. Тому цей процес потребує не тільки відповідної політичної діяльності керівництва держави, а й проведення ґрунтовних наукових досліджень, які б сприяли ухваленню виважених політичних рішень.

Зв’язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертація виконана на кафедрі політології ДВНЗ «Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника» в рамках держбюджетної теми «Євроінтеграційний вибір України: історія, політика, перспективи» (державний реєстраційний номер 0109U001413).

Мета дисертаційного дослідження полягає у визначенні особливостей партійної структури Європейського Парламенту та впливу партійних груп на політику Європейського Союзу.

Для реалізації мети потрібно вирішити наступні **завдання**:

- виявити особливості загальноєвропейських політичних партій у порівнянні з національними партіями та політичними групами ЄП, визначити чи відповідають європартії загальному поняттю, сутності та ознакам партій;
- розкрити поняття партійно-політичного структурування ЄП;
- простежити основні етапи становлення та розвитку загальноєвропейських політичних партій та політико-правові основи їхньої діяльності;
- розглянути принципи функціонування ЄП як унікального наднаціонального органу ЄС;
- простежити особливості проведення виборів до ЄП 2004, 2009, 2014 рр.;

- визначити вплив політичних груп ЄП на політичний процес;
- окреслити чинники, які сприяють розвитку євроскептицизму в ЄС;
- проаналізувати особливості політичного діалогу ЄП та ВРУ.

Об'єктом дослідження є наднаціональна партійна система Європейського Союзу. **Предметом дослідження** – особливості партійно-політичного структурування Європейського Парламенту.

Методи дослідження обрані відповідно до мети та завдань наукового дослідження.

Теоретико-методологічною основою дослідження є концепція нового інституціоналізму, яка, на відміну від старого інституціоналізму, зосереджує увагу не лише на аналізі головних політичних інститутів – держави, уряду, парламенту, партій, а й інститутів «другого порядку» та неформальних інститутів. Сутність її полягає в тому, що інститути здійснюють визначальний вплив на індивідуальну поведінку людей. Тим самим, через формування певних пріоритетів, вони встановлюють рамки індивідуального вибору. Саме інститути є основною детермінантою, яка допомагає політичним акторам усвідомлювати свої цілі. Мета інститутів за новим інституціоналізмом – забезпечення ефективних трансакцій з найменшими затратами у взаємодії політичних суб'єктів.

Науковий інструментарій нового інституціоналізму дає можливість проаналізувати партійну структуру ЄП, процес інституціоналізації загальноєвропейських політичних партій та формування партійних груп.

Використання в роботі підходів і методів теорії міжнародних відносин й політології, зокрема: раціонального вибору, постмодернізму, неофункціоналізму, наднаціональності, федералізації, глобалізації (антиглобалізації), інтеграції (дезінтеграції), ізоляціонізму, уможливило аналіз процесів, які відбуваються в політичному просторі ЄС і, тим самим, впливають на партійне структурування ЄП.

Методологічно-наукове дослідження побудоване на використанні спеціальних методів, серед яких можна виокремити: *системний*, який є одним із базових для дослідження, адже пропонує розглядати ЄС як цілісну багаторівневу систему зі складною організаційною структурою та динамічними зв'язками; *порівняльний метод*, як основний метод порівняльної політології, дає змогу визначити особливості національних політичних партій та загальноєвропейських партій, шляхом порівняння з'ясувати політичну природу останніх; *історико-правовий метод*, в основі якого лежить вивчення основних історичних етапів становлення і розвитку європартій та Європейського Парламенту, розглядаючи правові явища в динаміці з моменту їх виникнення й до сучасного часу; *структурно-функціональний метод*, який, шляхом поділу системи на окремі частини, дозволяє досліджувати структурні елементи партійної системи ЄС: загальноєвропейські політичні партії, національні партії та політичні групи ЄП, аналізуючи закономірності їхнього розвитку та функціональні особливості; *інформаційний метод*, який передбачає вибір інформаційних джерел, які відповідають тематиці наукового дослідження.

При написанні дисертаційного дослідження широкого застосування набули загальнонаукові методи: дедукція, індукція, аналіз, синтез, абстрагування та узагальнення.

Наукова новизна отриманих результатів роботи зумовлена актуальністю запропонованої проблеми, виокремленими завданнями, а також способами їх розв'язання. Найвагоміші здобутки, які відображають внесок у розробку досліджуваної теми та визначають наукову новизну, полягають в наступному:

- вперше запропоновано визначення поняття «партійно-політичне структурування Європейського Парламенту», під яким розуміється партійний склад та спосіб організації Парламенту, які реалізовані на підставі наступних елементів: політичних груп, як основних суб'єктів політичного процесу, загальноєвропейських політичних партій, які входять в політичні групи ЄП, але також можуть функціонувати і на позапарламентському рівні, та національних політичних партій;
- здійснено комплексний аналіз нормативно-правових актів з метою визначення політико-правових аспектів діяльності та функціонування загальноєвропейських партій. Зокрема, проаналізовано основні положення Маастрихтського (1992 р.), Амстердамського (1999 р.), Ніццького (2001 р.), Лісабонського (2009 р.) договорів, Рішення ЄП та Ради ЄС «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні» (2004 р.), Регламент ЄП і Ради ЄС «Про заснування і фінансування європейських політичних партій та європейських політичних фондів» (2014), які найбільше вплинули на інституціоналізацію загальноєвропейських політичних партій;
- проаналізовано дійсний восьмий склад ЄП (2014-2019 рр.). Визначено зміни, які відбулись у фракційній розстановці сил в ЄП й окреслено основні чинники, які впливають на розвиток євроскептицизму;
- удосконалено визначення ролі загальноєвропейських політичних партій та політичних груп ЄП; розмежовано поняття національної партії та загальноєвропейської політичної партії на основі виділення спільних та відмінних ознак;
- набули подальшого розвитку дослідження: комплексного аналізу загальноєвропейських політичних партій на основі їх відносин з національними партіями та партійними групами Європейського Парламенту; механізмів міжпарламентської взаємодії ЄП та ВРУ на основі співпраці між українськими політичними партіями та політичними групами.

Практичне значення отриманих результатів полягає у тому, що положення та висновки дисертації можуть застосовуватися для подальшого комплексного дослідження функціонування загальноєвропейських політичних партій, формування та діяльності політичних груп ЄП та партійно-політичного структурування останнього загалом. Результати дослідження можуть бути впроваджені в процесі розробки лекцій, семінарів та спецкурсів, з вивчення теорії політичних партій, європейської інтеграції, інституційної системи ЄС, зокрема: «Теорія політичних партій та партійних систем», «Соціологія політичних партій», «Вибори і виборчі системи», «Порівняльна політологія», «Теорії європейської інтеграції», тощо. Результати дослідження можуть бути також використані при написанні монографій і навчальних видань з проблем європейської інтеграції.

З метою посилення співпраці українських політичних партій та загальноєвропейських партій окремі положення та рекомендації дослідження

можуть бути використані також в практичній діяльності органів державної влади України й політичних партій.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертації викладені у виступах на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях: «Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу» (V Міжнародна науково-практична конференція молодих політологів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», 26 березня, м. Чернівці, 2015), «Політичний діалог Європейського Парламенту та Верховної Ради України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Європейська інтеграція: механізми асоціації України», 26 травня, Івано-Франківськ, 2016), «Принципи функціонування політичних груп Європейського Парламенту» (Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук», м. Кельце, Республіка Польща, 2016), «Еволюція поняття «політична група Європейського Парламенту» (Міжнародна науково-практична конференція «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень», Одеса, 2015), «Правові засади становлення виборчої системи до Європейського Парламенту» (III Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», Одеса, 2016), «Політичний діалог Європейського Парламенту та Верховної Ради України: сучасний стан та перспективи розвитку» (Всеукраїнська науково-практична конференція «Європейська інтеграція: механізми асоціації України», Івано-Франківськ, 2016).

Публікації. Основні результати дисертаційного дослідження викладені у 14 наукових публікаціях, у т. ч. 7 – у наукових фахових виданнях з політичних наук України та 3 – у міжнародних наукових виданнях, 4 – у матеріалах конференцій.

Структура та обсяг дисертації обумовлені характером проблематики, постановкою мети і завдань дослідження. Дисертаційна робота складається зі вступу, чотирьох розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг дисертаційної роботи становить 209 сторінок. Список використаних джерел містить 310 найменувань, з яких 153 – іноземними мовами.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ РОБОТИ

У **вступі** обґрунтовано актуальність теми дисертаційного дослідження, розкрито зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами, сформульовано мету та завдання дослідження, визначено об'єкт і предмет, охарактеризовано використані в роботі методи дослідження, наукову новизну та практичне значення, надано відомості про апробацію результатів дослідження, структуру роботи та обсяг.

У **першому розділі «Теоретико-методологічні засади дослідження партійної системи Європейського Союзу»** проаналізовано стан наукового вивчення проблеми та джерельну базу, представлено концептуальні підходи та визначено методологічні засади дослідження політичних партій.

У *підрозділі 1.1 «Стан наукової розробки проблеми»* увага зосереджена на аналізі наукових розвідок у напрямі предмета дослідження. Теоретико-методологічним підґрунтям дослідження є праці з теорії політичних партій М. Дюверже, Р. Катца, П. Майєра, Р. Міхельса, М. Острогорського, А. Панеб'янка.

Проблематика становлення загальноєвропейських політичних партій, їх європеїзація, співвідношення з національними партіями та політичними групами ЄП, а також місце останнього серед інших інституцій ЄС висвітлена в теоретичних доробках А. Антошевського, Ф. Аттіні, Л. Барді, Б. Косовської-Гастол, К. Лорда, Д. Маркуанда, Ю. Міттага, О. Нідермаєра, Е. Хааса, С. Хікса та ін.

В українській політичній науці цій проблематиці приділено недостатньо уваги. Загалом, можна виділити праці, які торкаються окремих сторін досліджуваної проблематики. Йдеться про наукові доробки: Г. Агафонові, П. Байковського, Л. Ганюкової, О. Гісса, В. Довганя, М. Обушного, О. Панкевича, Н. Панчак-Бялоблоцкої, М. Примуша, А. Романюка, Ю. Шведа, І. Яковюка та ін.

У *підрозділі 1.2 «Теоретико-методологічні основи дослідження основних елементів партійної структури Європейського Парламенту»* розкрито основні теоретико-методологічні підходи до вивчення політичних партій. Визначено, що основа історичної еволюції політичних партій – це домінуючий партійний тип, який сформувався на основі головних тенденції суспільно-політичного розвитку певного періоду.

Встановлено, що активізація наукових досліджень загальноєвропейських політичних партій відбувалась за певними етапами: напередодні перших прямих виборів до ЄП в 1979 р.; після правового закріплення функціонування загальноєвропейських політичних партій у Маастрихтському договорі; в контексті розширення ЄС на країни Центрально-Східної Європи та створення нормативної бази для загальноєвропейських політичних партій.

У **висновках до розділу 1** зазначено, що поняття «політична партія» є багатомірним, це підтверджують різноманітні підходи до визначення суті, особливостей та ролі цього феномену. Обґрунтовано, що загальноєвропейські політичні партії можна класифікувати як політичні партії, оскільки вони виконують важливі функції, які притаманні останнім та мають розвинену структуру.

У **другому розділі «Інституціоналізація загальноєвропейських політичних партій»** прослідковується еволюція загальноєвропейських політичних партій від початку виникнення перших міжпартійних об'єднань; досліджуються політико-правові аспекти діяльності та функціонування загальноєвропейських партій.

У *підрозділі 2.1 «Особливості еволюції загальноєвропейських партій»* відзначено, що перші прояви міжпартійної співпраці простежувались ще на початку XIX ст. Цілеспрямованого характеру вона набула внаслідок впливу на політичне життя повоєнних інтеграційних тенденцій. В середині XX ст. були створені перші три міжнародні партійні групи, які ефективно функціонують і сьогодні – християнські демократи, соціалісти, ліберали.

Поглиблення міжпартійної співпраці відбулось напередодні прямих виборів до ЄП. Їх проголошення стало причиною створення партійних федерацій соціалістів, лібералів та християнських демократів, які відрізнялись міцнішою внутрішньою структурою та більшою організованістю.

Наступними чинниками, які вплинули на розвиток загальноєвропейських партій були: правове закріплення, фінансове унезалежнення та набуття юридичного статусу. Не менш важливим фактором стало розширення Євросоюзу, яке мало важливі наслідки для партійно-політичної системи ЄС, оскільки відбулось приєднання партій з нових держав-членів до загальноєвропейських політичних партій.

У підрозділі 2.2 *«Політико-правові аспекти діяльності та функціонування загальноєвропейських партій»* досліджуються нормативно-правові акти, які стосуються порядку створення, принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу та принципів фінансування: Маастрихтський, Амстердамський, Ніццький та Лісабонський договори, проект Конституції для Європи, Регламент Європейського Парламенту, Рішення ЄС № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні», Рішення ЄП та Ради ЄС № 1141/2014 «Про статус і фінансування європейських політичних партій та політичних фондів», статuti європартій та партійних груп ЄП та ін.

Аналізуючи політико-правову основу функціонування загальноєвропейських політичних партій, виокремлено критерії, яким вона повинна відповідати та функції, які повинна виконувати. Розглянуто структурні органи та форми організації роботи, види та умови членства в європартіях.

У висновках до розділу 2 визначено, що сучасні європартії почали формуватись з набуттям чинності Маастрихтського договору. Окреслено завдання, які вони покликані вирішувати: підсилення легітимності ЄП; створення додаткового інструменту самоорганізації та впливу європейської громадськості на процес прийняття рішень; виконання ролі посередника між ЄП та громадянами, громадськими організаціями, окремими соціальними групами; формування фракцій в ЄП.

У третьому розділі *«Особливості партійної структури Європейського Парламенту»* визначено порядок формування та місце ЄП в системі політичних інституцій ЄС. Розглядаються особливості функціонування політичних груп. Виокремлено загальні й особливі ознаки виборів до Європейського Парламенту 2004, 2009, 2014 рр.

У підрозділі 3.1 *«Порядок формування та місце Європейського Парламенту в системі політичних інститутів Європейського Союзу»* обґрунтовано, що історія створення ЄП пов'язана з євроінтеграційними процесами середини ХХ ст. Так, в 1952 р. набув чинності договір про створення Європейського співтовариства вугілля і сталі, яке стало першою європейською організацією наднаціонального рівня, а його Загальна асамблея – попередницею ЄП. Поглиблення інтеграційних процесів у Європі веде за собою збільшення повноважень ЄП. На сьогодні, Парламент несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, він має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також Європейською Комісією. ЄП – єдиний орган Європейського Союзу, який обирається безпосередньо громадянами держав-членів ЄС шляхом прямих виборів. І основне – саме Парламенту доручено обрання голови Європейської Комісії.

У підрозділі 3.2 *«Політичні групи Європейського Парламенту: становлення та особливості функціонування»* підкреслено, що об'єднання

депутатів у політичні групи є обов'язковою передумовою діяльності ЄП. Вказано, що формування політичних груп відбувається за політико-ідеологічними інтересами. Підкреслено, що вони є наднаціональними за своєю сутністю та внутрішньою структурою. Політичні групи – основна форма представництва європартій в ЄП.

Визначено, що в ЄП сформовано вісім політичних груп: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі, Зелені / Вільний європейський альянс, Європа свободи та прямої демократії, Європа націй і свобод і незалежні депутати.

За допомогою індексу Банцафа досліджено, які фракції мають найбільший вплив. Визначено, що на сьогодні домінуючими є дві найбільші політичні групи – Європейська народна партія та Прогресивний альянс соціалістів і демократів.

Підрозділ 3.3 «Вибори до Європейського Парламенту 2004, 2009, 2014 рр.: зміна пріоритетів» розкриває особливості виборів до ЄП з часу юридичного закріплення статусу політичної партії на європейському рівні.

Перші вибори до Європейського Парламенту відбулись в 1979 році. З того часу кожні п'ять років обирається його новий склад. Аналізуючи особливості електоральної активності на виборах 2004, 2009, 2014 рр., простежується рекордно низька явка виборців, основними причинами якої є: песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі ЄП у вирішенні національних питань, міграційна криза, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти. Незважаючи на ці причини, провідні політичні групи ЄП – Європейська народна партія та Прогресивний альянс соціалістів і демократів, зберегли більшість.

У **висновках до розділу 3** відзначається, що політична вага ЄП, від часу його створення, істотно зросла. На сьогодні він має право та зобов'язаний: висувати власні законодавчі ініціативи, враховуючи думку виконавчої влади; обирати голову Європейської Комісії; вирішувати питання прийому до ЄС нових членів; ратифіковувати міжнародні договори, укладені в ЄС; виконувати закріплені за ним функції, пов'язані з бюджетом ЄС.

Визначено, що основними суб'єктами політичного процесу в ЄП є політичні групи. Їх основна мета – участь у законотворчому процесі, яка має гарантувати вплив на зміст пропонованих проектів законів та рішень.

У **четвертому розділі «Нові виклики для європейської солідарності та перспективи розвитку політичного діалогу Європейського Парламенту і Верховної Ради України»** визначено причини виникнення євроскептичних настроїв та їхні наслідки; розглянуто дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі, зокрема міграційну кризу; окреслено особливості політичного діалогу ЄП та ВРУ.

У **підрозділі 4.1 «Євроскептики та Brexit: причини виникнення та наслідки»** підкреслено, що в останні роки на міжнародній арені стало помітним поширення негативного ставлення до європейської інтеграції – євроскептицизму. До політичних груп, які відстоюють позиції євроскептицизму належать: Європейські консерватори і реформатори, Європа свободи і прямої демократії, Європа націй і свобод.

Наслідком посилення євроскептичних настроїв серед громадян держав-членів ЄС можна вважати результати референдуму на користь виходу з ЄС, який пройшов у Великій Британії. Вихід останньої з ЄС тягне за собою зміни в партійній розстановці сил в Європарламенті.

У *підрозділі 4.2 «Дезінтеграційні процеси в Європейському Союзі: міграційна криза»* простежено, що на сьогодні однією з найважливіших дезінтеграційних тенденцій, які турбують ЄС, є міграційна криза, яка досягла свого піку в 2015 р. Визначено, що міграційну політику Європейського Союзу здійснюють: Європейський Парламент, Європейська Рада, Європейська Комісія, Рада Міністрів.

Відзначено, що обмежувальні міграційні заходи політичних інституцій ЄС можуть дати результат лише на короткий термін, а для довготривалої дії потрібна консолідація, комплексність та згуртованість політики в державах-членах.

У *підрозділі 4.3 «Поглиблення політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України»* визначено, що з часу Революції Гідності вони поглибили свою співпрацю. Це проявляється в підписанні Меморандуму про взаєморозуміння між ВРУ та ЄП про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності; проведення «Українського тижня» в ЄП, результатом якого стали прописані в Дорожній карті реформ законодавчого органу України рекомендації; впровадження проекту ЄС/ПРООН «Рада за Європу»; підписання численних резолюцій на підтримку України.

Обґрунтовується теза, що завдяки європейському досвіду, міжпарламентському діалогу та реформуванню, ВРУ повинна стати основою демократії та органом, з якого розпочнеться оновлення інституційної системи нашої держави.

У **висновках до розділу 4** зазначається, що сьогодні ЄС переживає найскладніший етап в історії розвитку, пов'язаний із кризами, які його охопили: фінансова, економічна, міграційна та криза демократичної легітимності. Як наслідок, сучасний розвиток партійної системи ЄС характеризується значним посиленням євроскептиків, які сформували свої групи в ЄП.

Підкреслено, що швидкість євроінтеграційного процесу України в певній мірі залежить від співпраці ЄП та ВРУ, поглиблення якої сприятиме впровадженню демократичних реформ і допоможе швидше виконати вимоги Угоди про асоціацію.

ВИСНОВКИ

Сьогодні Європейський Союз – унікальне міжнародне політико-правове утворення, політичний процес у якому здійснюється наднаціональними інституціями. Поступове розширення ЄС до 28 держав-членів стало причиною того, що функціонування інституційно-правової системи потребувало змін. Так, з поглибленням інтеграційного процесу, ЄС зазнав декілька стадій організаційних та інституційних реформ. Прийняття Маастрихтського, згодом Амстердамського, Ніццького та Лісабонського договорів сприяло демократизації політичного простору в ЄС, укріпленню наднаціональних інституцій, розвитку та юридичному закріпленню загальноєвропейських політичних партій.

1. Процес європейської інтеграції поступово призвів до трансформації політичних систем держав-членів ЄС. Посилення євроінтеграції зумовило також низку викликів перед політичними партіями. У зв'язку з посиленням загальноєвропейських інститутів і все більшим перерозподілом повноважень з національного на наднаціональний рівень відбувалась і трансформація політичних партій та створення загальноєвропейських партій. Цей процес сприяв організаційній адаптації партій до нового середовища політичної взаємодії. Так пройшла європеїзація політичних партій, яка передбачає зміну організаційних та програмно-ідеологічних засад їхнього функціонування, системи прийняття політичних рішень та адаптацію до загальноєвропейських норм і правил діяльності.

Зважаючи на велику кількість існуючих визначень політичних партій та підходів до їх дослідження, підтвердження чи заперечення того чи є європартії політичними партіями буде залежати від обраної дефініції. З огляду на це також відзначимо, що теоретичне осмислення європартій, зважаючи на унікальність такого утворення, на сьогодні не є ґрунтовним. Дослідження загальноєвропейських партій, в основному, опирається на теоретичні підходи, які використовують до вивчення класичних політичних партій. Враховуючи те, що ні політична, ні правова науки не напрацювали загальноприйнятне визначення, то й вибір належить досліднику.

Загальноєвропейські політичні партії відіграють важливу роль в інституційній системі ЄС. Вони, як і національні політичні партії, виконують низку функцій: представлення інтересів громадян, вплив на органи управління ЄС, вироблення політичних рішень і головне – участь у законодавчому процесі шляхом формування фракцій в ЄП та ін. Загальноєвропейські партії також мають свій статут, політичну платформу, механізм прийняття рішень, структуру управління, секретаріат, бюджет, а з 2004 року фінансуються з бюджету ЄС. Однак, поряд із спільними ознаками європартій та політичних партій, ми виокремили їхні відмінності. Вони проявляються, в основному, в меншій можливості впливати на прийняття політичних рішень, з точки зору внутрішнього устрою, європартії характеризуються слабшою структурою, партійною дисципліною та координацією дій. Також важливою особливістю є членство в європартіях, яке базуються на національних партіях, роблячи їх т.зв. «партіями партій».

Враховуючи фактори схожості та відмінності, європартії можна розглядати як політичні партії, які відіграють важливі функції мобілізації виборців та представництва їх інтересів, інтеграції та координації, об'єднуючи партійні організаційні структури національного та європейського рівнів.

Організаційно-правовою формою представництва загальноєвропейських політичних партій в ЄП є політичні групи, які вважаються основними суб'єктами політичного процесу. Об'єднання у фракції відбувається не за національною чи національно-територіальною ознакою, а за їх партійною приналежністю та спільними інтересами. Політична група може бути формальним поданням загальноєвропейської партії у ЄП або ж вона може бути коаліцією з європартій, національних партій та незалежних депутатів.

Політичні групи ЄП є важливим компонентом інтеграції всередині ЄС. Завдяки їхньому функціонуванню забезпечується політична та ідеологічна стабільність, а відповідно і стабільність парламентської більшості.

2. У процесі дослідження визначено, що під партійно-політичним структуруванням Європейського Парламенту розуміється його партійний склад та спосіб організації, які реалізуються на підставі політичних груп, як основних суб'єктів політичного процесу в ЄП, загальноєвропейських політичних партій, які входять в політичні групи та можуть функціонувати не тільки в ньому, а й на позапарламентському рівні, та національні партії.

3. Для комплексного розуміння сутності європартій простежено процес їх становлення на загальноєвропейському рівні. З'ясовано, що міжпартійна співпраця в Європі розпочалась ще у XIX ст., однак не мала системного характеру. Цілеспрямованості та періодичності цей процес набув у післявоєнні роки. Його пов'язують із розвитком інтеграційних процесів у Європі. Саме тоді сформувались перші міжнародні партійні організації християнських демократів, соціалістів та лібералів. Ухвалення в 1976 р. Акту «Про обрання Європейської парламентської асамблеї загальними прямими виборами» стало безпосередньою причиною створення партійних федерацій на загальноєвропейському рівні – соціалістів, лібералів та християнських демократів, які відзначались більшою інтегрованістю. Вони вважають основою сучасних європартій. В процесі підготовки прямих виборів до ЄП також з'явилися перші європейські угруповання консерваторів, зелених і регіоналістів, які, однак, не мали рис транснаціональних партійних федерацій, їхньою метою було створення форуму для співпраці національних партій.

Під час дослідження історії розвитку загальноєвропейських політичних партій, проаналізовано правову основу їхньої діяльності – нормативно-правові акти, які стосуються порядку створення, принципів організації, механізму функціонування, визнання статусу та принципів фінансування. З прийняттям Маастрихтського договору в 1992 р., який ввів нову статтю 138А, відбулась конституціоналізація загальноєвропейських політичних партій, їхнє правове закріплення. Кожен наступний договір (Амстердамський, Ніццький) доповнював та вдосконалював партійну статтю. Однак, найважливішим імпульсом, який призвів до суттєвих структурних змін існуючих європартій та появи нових було прийняття Рішення Ради ЄС та ЄП № 2004/2003 «Про статус і порядок фінансування політичних партій на європейському рівні». Саме цим нормативно-правовим актом уточнено визначення європартії та виокремлено критерії, яким вона повинна відповідати, щоб претендувати на фінансування з бюджету ЄС. Згодом, прийнятий у 2009 р. Лісабонський договір закріпив за собою право європартії, яка набрала найбільшу кількість голосів на виборах до ЄП, висувати кандидата на посаду Голови Європейської Комісії. У 2014 р. були внесені наступні зміни в нормативно-правове регулювання європейських партій, які передбачають посилення контролю за партіями і їхньою діяльністю. Відповідно, статус «європейська» буде надаватися партії спеціальним Органом по європейських політичних партіях та фундаціях, який діє в ЄП.

Правове регулювання загальноєвропейських політичних партій сприяє виробленню чіткішої внутрішньої структури, посиленню рівня партійної дисципліни та координації дій, а також є свідченням того, що європартії мають вплив на політичний процес в рамках ЄС.

4. Поглиблення інтеграційних процесів у Європі веде за собою збільшення повноважень ЄП. Зміна порядку його формування, розширення законодавчих, контрольних, бюджетних та зовнішньополітичних повноважень дають привід для того, щоб розглядати Європарламент як інституцію, яка найбільше еволюціонувала в процесі інтеграції. На сьогодні, Парламент несе рівну з Радою ЄС відповідальність за якість законодавства, він має право здійснювати демократичний контроль над будь-якими інститутами Спільноти, а також Європейською Комісією – вищим виконавчим органом ЄС. Крім того, слід відзначити, що це єдиний наднаціональний орган, в якому діяльність політичних партій має безпосередній характер, він представляє собою поле діяльності для політичних груп.

5. Важливим імпульсом для розвитку загальноєвропейських політичних партій є проведення з 1979 р. прямих виборів до ЄП. Однак, зважаючи на домінування низки національних проблем на виборах до Європарламенту, вважається, що вони носять «другорядний характер». Показником цього є рекордно низька явка громадян на виборах до ЄП, яку ми простежили на основі виборів 2004, 2009, 2014 рр. Окрім низької електоральної активності, простежується значне посилення євроскептицизму. Ці фактори зумовлені певними причинами. Одна із основних – певний песимізм громадян держав-членів ЄС щодо ролі ЄП у вирішенні національних питань та їхньому житті загалом. До інших важливих причин можна віднести фінансово-економічну кризу в деяких країнах, а також збільшення прихильників виходу тих чи інших держав зі складу Спільноти.

Незважаючи на ці причини, провідним політичним групам ЄП – Європейській народній партії та Прогресивному альянсу соціалістів і демократів, вдалося зберегти більшість. Саме ці дві сили разом з лібералами можна віднести до твердого ядра єврооптимістів, які тільки в деталях відрізняються своїм баченням майбутнього Європи.

6. Визначено, що після останніх виборів до ЄП сформувалась вісім політичних груп: Європейська народна партія, Прогресивний альянс соціалістів і демократів, Європейські консерватори і реформатори, Альянс лібералів і демократів за Європу, Європейські об'єднані ліві / Ліво-зелені Півночі, Зелені / Вільний європейський альянс, Європа свободи та прямої демократії, Європа націй і свобод.

Відзначимо, що у дослідженні політичних груп ЄП має місце визначення їхнього впливу на прийняття рішень. Для цього обрано індекс Банцафа, згідно з яким розподіл впливу не завжди є тотожний розподілу мандатів між групами. Так, за допомогою вказаного індексу визначено, що після останніх виборів до ЄП суттєво змінився розподіл впливу між політичними фракціями. Свої позиції послабила група Європейської народної партії, індекс якої знизився у порівнянні по попереднім скликанням. Поряд з цим, інша домінуюча група – Прогресивний альянс соціалістів і демократів, дещо посилила свій вплив. Так само як і останні, зміцнили свої позиції Європейські консерватори і реформатори. Згідно з результатами, відбулась зміна в розподілі сил в ЄП – домінування трьох найбільших політичних груп змінилось на домінування двох. Тим самим укріпились позиції впливу в цих фракціях.

7. Прослідковано, що в останні роки на міжнародній арені стало помітним поширення негативного ставлення до європейської інтеграції – євроскептицизму,

який породжує дезінтеграційні процеси у ЄС. Дослідження цього феномену має важливе місце, оскільки подальший розвиток, укріплення та функціонування загальноєвропейських політичних партій пов'язані з перспективами поглиблення інтеграційних процесів.

Аналізуючи результати останніх виборів до ЄП, визначено, що до політичних груп, які протистоять політиці проєвропейських сил, відстоюють позиції євроскептицизму та антифедералізму, належать: Європейські консерватори і реформатори, Європа свободи і прямої демократії, Європа націй і свобод.

Дослідники виділяють «м'який» та «жорсткий» євроскептицизм. Так, прикладом останнього є події, які відбулись у Великій Британії. Мова іде про референдум щодо членства країни в ЄС, в якому більшість громадян проголосували за вихід.

Визначено, що майбутній процес виходу Великої Британії з ЄС ускладнює функціонування теперішньої моделі формування ЄП, оскільки вона представлена у ньому 73 депутатами. Простежено, як вказаний факт вплине на зміни у перерозподілі місць у майбутньому складі ЄП (2019-2024 рр.), який повинен забезпечити належне представництво всіх держав-членів ЄС.

8. Інтеграція України до Європейського Союзу – пріоритетне завдання її зовнішньої та внутрішньої політики, яке на сьогодні знайшло своє втілення у ратифікації Угоди про асоціацію. Відзначимо, що в рамках угоди має місце міжпарламентський діалог ЄП та ВРУ. Для ефективнішої співпраці створено Парламентський комітет асоціації. Значним поступом у розвитку міжпарламентського діалогу є: підписання Меморандуму про взаєморозуміння між ВРУ та ЄП про спільні рамки парламентської підтримки та підвищення інституційної спроможності, проведення «Українського тижня» в ЄП, результатом якого стали прописані в Дорожній карті реформ законодавчого органу України рекомендації, впровадження проекту ЄС/ПРООН «Рада за Європу»; підписання численних резолюцій на підтримку України та стабілізацію ситуації, візити євродепутатів. Ці події, безсумнівно, свідчать про посилення міжпарламентського діалогу, результатом якого повинно стати реформування ВРУ як основи демократії в країні.

Щодо партійної співпраці між українськими партіями та політичними групами ЄП, визначено, що вона має незначний характер. Поряд з цим, варто наголосити, що здійснення євроінтеграційного курсу нашої держави є практично нездійсненим без залучення політичних партій України до роботи в політичних групах ЄП.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Наукові праці в наукових фахових виданнях України:

1. Вархов Г. В. (2015) Особливості партійної структури Європейського Парламенту. Панорама політологічних студій: Науковий вісник Рівненського державного гуманітарного університету, 13, 164-169.

2. Вархов Г. В. (2015) Структура, повноваження та особливості діяльності Європейського Парламенту. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (27), Івано-Франківськ, 82-93.

3. Вархов Г. В. (2015) Новий партійний склад Європейського Парламенту: майбутнє Європейського Союзу. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (31), Івано-Франківськ, 99-107.

4. Вархов Г. В. (2015) Вибори до Європейського Парламенту 2009-2014 років: загальне та особливе. Перспективи: політологія: соц.-політ. журн., 4 (66), Одеса, 30-36.

5. Вахняк Г. В. (2016) Політичні групи євроскептиків у партійній структурі Європейського Парламенту. Політикус: науковий журнал, 3, Одеса, 44-48.

6. Вахняк Г. В. (2016) Інституційний вимір британського євроскептицизму: сучасний стан та особливості розвитку. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3 (35), Івано-Франківськ, 106-115.

7. Вахняк Г. В. (2017) Міграційна криза як основна причина дезінтеграційних процесів у Європейському Союзі. Прикарпатський вісник НТШ. Думка, 3-5 (41-42), Івано-Франківськ, 118-126.

Наукові праці в наукових періодичних виданнях інших держав:

8. Вархов Г. В. (2016) Політичні групи Європейського Парламенту: поняття та основні принципи функціонування. Spheres of culture, XII, Lublin, 620-627.

9. Вархов Г. В. (2017) Political dialogue the European Parliament – the Verkhovna Rada of Ukraine (institutional strengthening, inter-parliamentary communication, a new format of intercommunication). Historia i Polityka, 2(27), Torun, 79-88.

Наукові праці, які засвідчують апробацію матеріалів дисертації:

1. Вархов Г. В. (2015) Становлення та розвиток Європейського Парламенту в інституційному механізмі Європейського Союзу. V Міжнародна науково-практична конференція молодих політологів «Розвиток політичної науки: європейські практики та національні перспективи», Чернівці, 30-33.

2. Вархов Г. В. (2015) Еволюція поняття «політична група Європейського Парламенту». Міжнародна науково-практичній конференції «Суспільні науки: проблеми та досягнення сучасних наукових досліджень», Одеса, 2015, 116-118.

3. Вархов Г. В. (2016) Принципи функціонування політичних груп Європейського Парламенту. Міжнародна науково-практична конференція «Актуальні питання та проблеми розвитку соціальних наук», Кельце, 118-121.

4. Вархов Г. В. (2016) Правові засади становлення виборчої системи до Європейського Парламенту. III Міжнародна науково-практична конференція «Людина, суспільство, політика: актуальні виклики сучасності», Одеса, 35-39.

Публікації в інших наукових виданнях:

1. Вахняк Г. В. Розвиток співпраці та політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України. Над Віслою і Дніпром. Польща і Україна в європейській перспективі – минуле і сучасність, 1, Торунь-Київ, 214-218.

АНОТАЦІЯ

Вархов Г. В. Партийно-політичне структурування Європейського Парламенту: організаційне оформлення та чинники впливу. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата політичних наук за спеціальністю 23.00.02 «Політичні інститути та процеси». – Державний заклад «Південноукраїнський національний педагогічний університет імені К. Д. Ушинського», Одеса, 2019.

У дисертації розкрито основні теоретико-методологічні підходи до дослідження політичних партій. Сформульовано методологічний інструментарій для вивчення загальноєвропейських політичних партій та партійних груп Європейського Парламенту.

Простежено етапи становлення й розвитку європартій, визначено політико-правові основи їхньої діяльності. Окреслено розмежування між поняттям національної партії та європартії на основі виділення спільних і відмінних ознак. Визначено, що організаційно-правовою формою представництва загальноєвропейських політичних партій в ЄП є політичні групи.

Розглянуто принципи функціонування ЄП як унікального наднаціонального органу ЄС. Проаналізовано дійсний восьмий склад Європейського Парламенту та показано зміни, які відбулись у фракційній розстановці сил.

Прослідковано, що на міжнародній арені поширюється негативне ставлення до європейської інтеграції – євроскептицизм. Окрему увагу приділено аналізу політичного діалогу Європейського Парламенту та Верховної Ради України.

Ключові слова: загальноєвропейські політичні партії, європартії, європеїзація, Європейський Парламент (ЄП), політичні групи ЄП, політичні партії, євроскептицизм, партійне структурування, партійна система, політичні інститути.

АННОТАЦИЯ

Вархов Г. В. Партийно-политическое структурирование Европейского Парламента: организационное оформление и факторы влияния. – Квалификационная научная работа на правах рукописи.

Диссертация на соискание учёной степени кандидата политических наук по специальности 23.00.02 «Политические институты и процессы». – Государственное учреждение «Южноукраинский национальный педагогический университет имени К. Д. Ушинского», Одесса, 2019.

В диссертации раскрыты основные теоретико-методологические подходы к исследованию политических партий. Сформулировано методологический инструментарий для изучения общеевропейских политических партий и партийных групп Европейского Парламента.

Прослежено этапы становления и развития европартий, определены политико-правовые основы их деятельности. Определены границы между понятием национальной партии и европартии на основе выделения общих и отличительных признаков. Определено, что организационно-правовой формой представительства общеевропейских политических партий в ЕП есть политические группы.

Рассмотрены принципы функционирования ЕП как уникального наднационального органа ЕС. Проанализирован действующий восьмой состав Европейского Парламента и показано изменения, которые произошли в фракционной расстановке сил.

Прослежено, что на международной арене распространяется негативное отношение к европейской интеграции – евроскептицизм. Особое внимание уделено анализу политического диалога Европейского Парламента и Верховной Рады Украины.

Ключевые слова: общеевропейские политические партии, европартии, европеизация, Европейский Парламент (ЕП), политические группы ЕП, политические партии, евроскептицизм, партийное структурирование, партийная система, политические институты

SUMMARY

H. V. Varhov. Party and political structure of the European Parliament: institutionalization and influence factors. – Qualifying scientific paper, manuscript copyright.

Thesis for obtaining Scientific Degree of Candidate of Political Sciences in the specialty 23.00.02 – Political Institutions and Processes – South Ukrainian K. D. Ushynsky National Pedagogical University State Institution, Odesa, 2019.

The thesis presents the main theoretical and methodological approaches to the study of political parties. The peculiarities of party and political structuring of the European Parliament have been analyzed. The methodological tools for the study of pan-European political parties and party groups of the European Parliament have been formulated.

The main provisions of normative legal acts and the study of scientific theories, the stages of the formation and development of pan-European political parties have been traced, and the political and legal foundations of their activities have been determined in the course of the analysis. The distinction between the notions of the national party and the pan-European political party has been outlined on the basis of the allocation of common and distinctive features. It has been determined that the latter, like the national political parties, fulfill the following functions: representation of citizens' interests, influence on the EU administration, policymaking, participation in the legislative process by forming factions in the European Parliament, etc. Pan-European parties also have their own statute, political platform, decision-making mechanism, governance structure, the Office of the Secretary of State, budget, and since 2004, they have been funded by the EU budget. Along with the indicated common features of the European political parties, their differences have been traced. They manifest themselves, basically, with less opportunity to influence the policy making, from the point of view of the internal system the European party is characterized by a weaker structure, party discipline and coordination of actions.

It has been determined that the organizational and legal form of the representation of pan-European political parties in the European Parliament is the political groups that are considered to be the main subjects of the political process. The main purpose of the activity of political groups is participation in the lawmaking process, which should guarantee them the impact on the content of the proposed draft laws and decisions.

The principles of functioning of the European Parliament as a unique supranational body of the European Union have been considered. Based on the analysis, the features of the 2004, 2009, and 2014 European Parliament elections have been outlined. The actual eighth composition of the European Parliament (2014-2019) has been analyzed in comparison with the two previous convocations. Along with this, the changes that have taken place in the factional division of forces in the EU legislative body have been shown. It has been defined that eight political groups have been formed since the last elections to the European Parliament: the European People's Party, the Progressive Alliance of Socialists and Democrats, the European Conservatives and Reformists, the Alliance of Liberals and Democrats for Europe, the European United Left/Nordic Green Left, the Greens/European Free Alliance, Europe of Freedom and Direct Democracy, Europe of Nations and Freedoms. Studying the activities of the political groups of the European Parliament, their influence on the political process has been highlighted.

It has been observed that in recent years on the international scene there has been a noticeable spread of the negative attitude towards European integration - euro-skepticism. This process is due to certain causes. One of the main concerns is the pessimism of the citizens of the EU member states regarding the role of the European institutions in resolving national issues and in their lives in general. Other important reasons include the financial and economic crisis in some countries, as well as an increased number of supporters of the exit of certain states from the Union. It has been determined that the party groups that are against the politics of the pro-European forces, carrying the Euro-skepticism and anti-federalism point, are the following ones: European Conservatives and Reformists, Europe of Freedom and Direct Democracy, Europe of Nations and Freedom.

Particular attention is paid to the analysis of the peculiarities of the political dialogue between the European Parliament and the Verkhovna Rada of Ukraine. It has been determined that since the Revolution of Dignity, legislative bodies have deepened their cooperation. This is manifested in the signing of the Memorandum of Understanding between the Verkhovna Rada and the European Parliament on a parliamentary support and institutional capacity-building; holding of the "Ukrainian Week" in the EP, as a result the recommendations set forth in the Road Map of the reforms of the legislative body of Ukraine; signing of numerous resolutions in support of Ukraine.

Keywords: Pan-European political parties, European parties, Europeanisation, the European Parliament (EP), EP political groups, political parties, Euro-skepticism, party structuring, party system, political institutions.